

Гринюк С. П.
м. Київ

СУМЛІННА ПРАЦЯ: ЯК ФІНИ ПОБУДУВАЛИ УСПІШНУ СИСТЕМУ ОСВІТИ

У статті йдеться про практичні кроки щодо формування у Фінляндії ефективної системи освіти. Проаналізовано основні аспекти, які забезпечили успішність фінської системи освіти на міжнародній арені та сприяли закріпленню за країною статусу однієї з найпередовіших у міжнародному освітньому просторі.

Ключові слова: освітні реформи у Фінляндії, поліпшення якості освіти, педагогічні кадри, шкільна освіта, державна політика у галузі освіти.

Постановка проблеми

Вступ. Успішність та висока результативність фінської системи освіти — це тривалий та копіткий процес, що наполегливо здійснюється впродовж останніх десятиліть. Багато країн світу наразі звертаються до досвіду Фінляндії, яка за спільним визнанням експертів у сфері освіти та за результатами міжнародних досліджень ТІМСС, ПІЗА, ПІРЛЗ є однією з найкращих, якщо не найкращою освітньою системою у світі, та посідає провідне місце в Європі за якістю навчання, конкурентоспроможністю своїх випускників та за загальною статистикою щодо розвитку обдарованості у дітей [2].

Фінляндія тим самим довела, що завдяки вдало проведеним реформам у галузі освіти країна здатна посісти чільне місце у міжнародному освітньому просторі й отримати світове визнання країни з розвиненою системою освіти. Таким чином, сучасна система фінської освіти цікавить не лише як «близька до ідеальної» структурна одиниця у загальноєвропейському освітньому просторі, а й досить успішний феномен у цілому, який невтомно досліджують провідні вчені-педагоги впродовж останніх років.

Втілення феномену успішності освітньої системи Фінляндії збіглося у часі з глобальними змінами на шляху до створення європейського інформаційного суспільства, а отже, його дослідження має як науково-педагогічне, так і загальносоціальне значення для реформування освіти в Україні.

Мета цієї статті — дослідити та проаналізувати фактори, які забезпечили фінам успіх їхньої системи освіти на міжнародній арені.

Виклад основного матеріалу

Сьогодні Фінляндію вважають номером один за рядом ключових показників загального розвитку, зокрема:

- Всесвітній економічний форум у Давосі називає фінську економіку однією з найбільш конкурентоспроможних;
- згідно з уведеним Єльським і Колумбійським університетами «індексом стійкості», за яким вимірюється здатність країни «до охорони навколишнього середовища на наступні кілька десятиліть», Фінляндія посідає перше місце у списку зазначених країн;

- статистичні дані Організації економічного співробітництва та розвитку доводять, що за часткою ВВП, що витрачається на інвестиції в наукові дослідження і розробки, Фінляндія поступається лише Швеції;

- п'ятнадцятирічні фінські школярі лідирують у промислово розвиненому світі за розвитком інтелектуальних здібностей [5];

- за даними глобального дослідження для Transparency International Фінляндія входить до п'ятірки найменш корумпованих країн у світі;

- фіни частіше, ніж громадяни інших країн, читають газети і беруть книги в бібліотеках;

- у Фінляндії навчається більше музикантів на душу населення, ніж у будь-якій країні світу;

- усе більше іноземних студентів вибирають для навчання саме фінські університети [5];

- фінські студенти випереджають своїх однолітків серед 43 інших країн (зокрема США, Німеччини та Японії) з якістю знань з математики та природничих наук, також з навичок читання [3, 161–163].

Особливо великого резонансу в освітньому співтоваристві викликала доповідь компанії «МакКінзі» за назвою «Як виходять вперед найкращі освітні системи світу», яка ще раз довела беззаперечні успіхи фінів та акцентувала увагу на трьох факторах, за допомогою яких найуспішніші країни досягають високих результатів у навчанні [2]:

- залучення найталановитіших людей до викладацької діяльності;

- ефективний професійний розвиток викладачів, що забезпечить поліпшення якості освіти;

- політика забезпечення недеференційованої уваги викладачів до кожної дитини.

Десять ключових принципів, що надали Фінляндії статус однієї з найуспішніших країн у галузі освіти:

1. Повага до учнів та створення «середовища розвитку», починаючи ще з дошкільного віку.

Діти починають 9-річну обов'язкову первинну освіту у віці 7 років, причому однакового початкового рівня і всі без винятку користуються однаковими початковими умовами, незалежно від їхнього соціального статусу. Початкові школи у Фінляндії — це не лише навчальні установи, а й місця, де гра і навчання поєднано з альтернативними педагогічними підходами. Фінська система початкової освіти повністю вилучила процедуру «диференціації» учнів; інтегрувала у загальному потоці слабких і сильних учнів, а також дітей з будь-якими порушеннями в розвитку; упровадила концепцію «сильної школи», яка означає не елітну школу за генетичним матеріалом учнів, а ту, що здатна піднімати слабких та посередніх учнів до максимально можливого рівня знань. Крім цього, вона децентралізувала шкільну систему з жорстким ретельним контролем; забезпечила школи відповідним персоналом, до складу якого входять не лише адміністрація, чудові вчителі, учителі-предметники, а й шкільні медсестри, куратори, психологи, учителі для дітей з особливими потребами, а також асистенти. Фінська освіта

обрала шлях наслідування конструктивістських моделей навчання, що базуються на ідеях Піаже, які зосереджують увагу на власній активності учня у навчанні. Фінські школярі опановують базові знання і навички й формують стає і позитивне ставлення до навчання впродовж життя. Про їхню успішність свідчать їхні досягнення вже у старших класах. Отже, можемо констатувати, що головною особливістю фінської системи шкільної освіти є надзвичайно серйозне ставлення до розвитку дитини як до гаранта майбутнього успіху суспільства.

2. Особливе ставлення до педагогів.

Питання кадрової політики та підготовки висококваліфікованих педагогів — одне з найбільш значущих та вагомих у системі фінської освіти. Підготовку педагогів здійснюють тільки університети, у яких є відповідні кафедри педагогічної освіти. Професія вчителя є однією з високооцінованих та поважних у Фінляндії, за своєю популярністю вона поступається лише професіям лікаря та пожежника. Фіни дійшли висновку про те, що статус учителя, принаймні почасти, залежить від рівня його освіти. Результатом цього є введення такої вимоги: усі вчителі мусять мати ступінь магістра для того, щоб отримати право на постійну роботу.

Селекція до професії — це дуже жорсткий та вимогливий процес: відбираються гідні та «кращі з найкращих» (тільки 10% приблизно з п'яти тисяч заявників щорічно зараховуються на факультети освіти до фінських університетів) [3, 154]. Відбір учителів здійснюється, насамперед, на стадії вступу абітурієнтів на педагогічні факультети, кількість місць на яких свідомо обмежена, тобто відповідає реальним вимогам та потребам шкіл. Власне, процес відбору претендентів на викладацьку професію — це так зване багаторівневе тестування, яке передбачає проходження декількох стадій відбору за принципом професійної придатності, а саме: тестування претендентів на національному рівні, для оцінки загального інтелектуального рівня (з 2007 р.); оціночні тести, які здійснюються університетами; співбесіда, яка теж проводиться університетом; робота у групі — групові вправи та тренінги, що дають змогу оцінити комунікативні навички та стиль міжособистісної взаємодії й тестування на місці майбутньої роботи.

Важливо зробити наголос на тому, що Фінляндія поліпшила свою систему державної освіти не шляхом приватизації шкіл, не шляхом постійних тестувань студентів та евалуацій досягнень, а шляхом зміцнення освіти, посилення статусу професії вчителя та інвестицій у підготовку вчителів, завдяки підтримці вчителів. Високий рівень знань і навичок педагогів — це ті ключові ознаки, яким повністю довіряють не лише батьки дітей, педагогічні колективи, а й держава та суспільство в цілому. Відмінною рисою фінського вчителя є те, що це одна з найбільш творчих та вільних професій. Учитель користується повною незалежністю та свободою у виборі відповідних педагогічних методів, прийомів та засобів під час навчального процесу, він завжди готовий до постійного професійного зростання (до навчання в аспірантурі). Учитель завжди готовий до саморозвитку, відкритий для нових ідей і ширших перспектив, завжди бажає бути залученим до процесів розвитку школи, а також національних та міжнародних освітніх проєктів [1, 40–41].

У фінській системі освіти вчитель та учень — колеги. Фіни вважають велику довіру до вчителя секретом успіхів їхньої системи, яка й сприяє поліпшенню якості освіти. «Школа є частиною суспільства», — зазначив завідувач кафедри педагогічної освіти Гельсінкського університету пан Ярі Лавонія в одному зі своїх виступів, додавши, що «фінські вчителі мають бути готові до безперервного процесу навчання впродовж життя, до постійної самоосвіти».

3. Інвестування у людський потенціал — це найкраща інвестиція.

З 1960-х рр. влада Фінляндії вбачає в освіті рушійну силу процвітання та добробуту країни в умовах усе більш конкурентного та стрімко змінюваного світу. Усі фінські уряди впродовж останніх чотирьох декад визнають, що економічне зростання є головною метою, де освіта є серцевиною й визначальним фактором [4, 167]. На думку деяких дослідників, освітні перспективи та досягнення становлять 25% економічного зростання Фінляндії. Тому свого часу фіни дійшли висновку про те, йбути гордою нацією, слід істотно збільшити інвестиції в освіту і наукові дослідження для стимулювання інновацій та передових розробок. Така внутрішня політика держави є обдуманими, максимально прорахованими й узгодженими кроками на шляху до досягнення позитивної динаміки задля добробуту та розвитку держави в цілому.

4. Повноцінне матеріально-технічне забезпечення системи освіти з боку держави.

Оскільки уряд Фінляндії впровадив стале фінансування для забезпечення безкоштовної освіти для всіх, тобто взяв на себе усі витрати за навчання, за харчування дітей у школах, за навчальні матеріали та підручники, за транспорт, за необхідне навчальне обладнання тощо, вчителі в змозі зосередитися винятково на процесі викладання, навчання, залучення нових ідей, перспектив та інноваційних практик у школах [4, 168].

5. Відсутність обов'язкових тестів або іспитів.

Фінські школярі здають перший та єдиний загальнонаціональний іспит — матрикюляційний іспит після закінчення старших класів середньої школи у віці 17–19 років, який складається з таких дисциплін: рідної мови, іноземної мови, математики та соціальних / природничих наук. Однак фінські вчителі проводять власні перевірки і тестування, не маркуючи досягнення грейдами, навпаки, широко застосовуючи описові пропозиції та побажання, не порівнюючи студентів одного з одним. Такий підхід надає можливість викладачам і студентам здійснювати навчання у середовищі, в якому панує не страх, а творчість та вміння схвалювати рішення та ризики. Таким чином, фінські вчителі мають більше свободи у плануванні робочого часу, оскільки їм не потрібно зосереджуватися на щорічних тестах або іспитах [4, 169].

Слід також зазначити, що Фінляндія — це одна з тих країн, яка свого часу не підтримала і не впровадила реформи у сфері освіти, досить популярні у ряді країн. Йдеться, зокрема, про стандартизацію навчальних планів, яка посилювалася частими зовнішніми тестуваннями, звуження навчальної програми до опанування базовими навиками з читання та математики, тенденцію незастосування інноваційних навчальних стратегій, адаптацію освітніх ідей ззовні, аніж розвиток власної спроможності до інно-

вацій та вирішення проблем. Фінський уряд, навпаки, створив систему, характерними ознаками якої є культура різноманіття, довіри, поваги як до фінського суспільства, так і до освітньої системи, зокрема. Це система, яка базується на принципі рівності для всіх, відповідному розподілу ресурсів, інтенсивному втручанні на початкових стадіях з метою запобігання розвиткові негативної динаміки процесу в подальшому та на принципі довіри до освітян.

До того ж Фінляндія у своїх спробах рухатися шляхом постійного розвитку та вдосконалення освітньої структури впровадила систему оцінювання як чинник успішності системи освіти. Фінська «евалюаційна модель» характеризується такими рисами:

- 1) зосередженістю на розвитку та вдосконаленні;
- 2) адаптацією спільного підходу;
- 3) залежністю успіху від активної участі всіх залучених до системи учасників з їхнім бажанням працювати в команді задля вирішення проблеми;
- 4) забезпеченням усіх учасників процесу можливістю вдосконалювати власні здібності у вирішенні питань, пов'язаних з вищезазначеною сферою діяльності (у цьому випадку евалюація може стати засобом постійного вдосконалення);
- 5) процесом евалюації розпочинається з самооцінювання, що фокусується на аналізі SWOT (недоліки – переваги – можливості – загрози);
- 6) підготовкою так званої евалюаційної доповіді, що містить результати аналізу та опис можливих варіантів розвитку (ця доповідь розглядається як своєрідна проміжна точка відліку).

6. Повна довіра до шкіл і вчителів.

Фінські школи отримують повну автономію у забезпеченні та розвитку освітніх послуг. Міністерство освіти вважає, що вчителі у тісній співпраці з керівництвом освітніх установ, а також за умови активного залучення до освітніх процесів батьків та місцевих громад у змозі забезпечити підростаючому поколінню дуже високий рівень освіти. Крім базових принципів цілей навчання та критеріїв оцінювання, Національна рада освіти Фінляндії, яка відповідальна за розробку навчальних програм, евалюацію освіти та професійну підтримку вчителів, не нав'язує власні плани уроків чи стандартизовані тести [4, 170]. Це означає, що фінські школи можуть планувати свої власні навчальні програми з урахуванням місцевих потреб. Такий підхід дає змогу здійснювати навчання в окремих класах, зокрема за міжнародними програмами або відомими у світі педагогічними системами (Монтессорі, Вальдорфської педагогіки чи педагогіки Френе). Такі школи законодавчо урівнюються в правах з державними школами і функціонують у загальній системі освіти Фінляндії без обмежень.

7. Забезпечення повного спектра освітніх послуг у галузі вищої освіти.

Вищу освіту у Фінляндії здобувають в університетах та політехнічних інститутах (політехніках). При цьому, починаючи з 1990-х рр., політехніки виступають у ролі координатора освітньої політики у Фінляндії і головного фактора регіонального розвитку. Їх було створено з метою підвищення рівня професійної освіти й навчання, а також узгодження потреб усе більш і більш різноманітного студентського прошарку населення. Політехніки було сформовано з так званих пост-загальноосвітніх професійних установ,

модернізованих до рівня вищої освіти після експериментальної фази і суворої зовнішньої оцінки. Фіни досягли повного консенсусу стосовно посилення навчання з технологій, екології та підприємництва, тобто з тих напрямів, які безпосередньо впливають на рівень суспільно-економічного розвитку. Це дає змогу регіональним службам підтримки цілеспрямовано допомагати школам і вчителям застосовувати нові технології у сфері освіти та залучити новітні технології до навчального процесу.

8. Довіра та повне покладання на професійні знання та досвід місцевих дійових осіб.

При розробці плану освітніх реформ у Фінляндії завжди враховувалися такі важливі фактори, як думки, погляди та точки зору працівників профспілок у галузі освіти, що дало змогу здійснити важливі перетворення за наведеними нижче ключовими напрямками й стало запорукою розвитку у цій галузі та країни в цілому:

а) визнання професійного досвіду освітян як підґрунтя для проведення реформ. Експертні комітети у складі вчителів, представників профспілок, університетських дослідників, науковців-освітян та урядовців розробляють нові шаблони для своєрідного «змішування» відмінностей та спільного застосування різноманітного досвіду [1, 22];

б) гарантування освітянам з боку держави зайнятості та достойної заробітної плати. Ще до початку реформ у системі фінської освіти було досягнуто принципових домовленостей про компенсацію за додаткову та більш вимогливу працю у сфері освіти;

в) широкого застосування наукових методів та залучення результатів дослідницьких програм у сфері підвищення професійної підготовки фінських освітян. Усі реформи системи фінської освіти здійснювалися на базі науково обґрунтованих експериментальних проектів з широким залученням пропозицій «знизу», що слугувало постійним джерелом інноваційності [4, 166];

г) реформи системи освіти Фінляндії, що стала успішною тільки за умови надання усім освітянам можливостей зберігати власну педагогічну свободу, творчість та почуття професійної відповідальності. Фінським учителям дозволили самостійно обирати навчальні посібники та матеріали, а також визначати найкращий спосіб планування навчальних занять [1, 20–21];

д) планування навчальних програм, навчальних матеріалів і нових методів навчання за територіальним принципом. Освітяни кожного окремого регіону самостійно затверджували плани освітніх реформ у тісній співпраці з місцевими муніципалітетами. Власне, навчальний план сьогодні розробляється на місцевому рівні за участю громад, відповідальної комісії зі шкільної освіти (подібна у методику посилення особистої відповідальності окремих шкіл було впроваджено у 1985 р., а завершилася вона зміною основного навчального плану у 1994 р.). Успіх освітніх реформ не відбувся би без організації курсів підвищення кваліфікації вчителів та підготовки великої кількості інструкторів національного рівня.

9. Політичний консенсус і концентрація політичного потенціалу задля успіху проведення освітніх реформ.

Уряд, профспілки та організації роботодавців формують тісну тристоронню співпрацю у Фінляндії, переслідуючи єдину спільну мету, на відміну від багатьох країн, де

сторони-опоненти зазвичай поляризуються навколо дебатів і громадської думки. З початку 1970-х рр. аж до 1987 р. міністерство освіти Фінляндії мало двох міністрів з провідних партій, від яких вимагали тісного політичного співробітництва та схвалення дієвих рішень обома сторонами. Такий крок виявився ключовим фактором наступності фінської політики в галузі освіти. Партії відійшли від своїх популістських політичних гасел і стратегічних маневрів і почали фокусуватися на предметі — на співпраці та спільних діях і кроках.

Завдяки тісним партнерським відносинам між профспілковими організаціями та урядами, між працівниками і роботодавцями на обох етапах (планування та здійснення освітніх реформ) союз учителів трансформувався з групи, яка зазнавала зовнішнього політичного тиску, у зацікавлену сторону, яка ухвалює урядові рішення, тобто в одну всеохоплюючу робочу організацію, яка зацікавлена в ідеї «*довершеного суспільства*», так само, як і уряд [6]. Саме цей ключовий елемент високоякісної роботи влади та державних установ виявився рушійною силою успішності та економічної конкурентоспроможності Фінляндії.

10. Забезпечення регіонального розвитку.

Нині найважливішим компонентом забезпечення якісної освіти є управління та лідерські вміння місцевої політичної влади, експертів та директорів шкіл (ретельно відібраних за їхнє розуміння розвитку освіти, педагогічний досвід та вагомі, доведені навички управління). Ключем до освітніх реформ стало переконання «як знайти способи допомогти школам і вчителям об'єднатися і поділитися тим, що вони вивчили про продуктивні методи навчання та ефективні школи». Результат — створення багаторівневої, професійної освітньої спільноти шкіл, які поділяли на місцях апробовані практики та розроблені ідеї і пристосовували їх до потреб економічного розвитку конкретних регіонів.

Висновки

Таким чином, аналіз практичних кроків побудови успішної системи освіти дає змогу констатувати, що фінський уряд разом з освітянами провів беззаперечно, умілі та вдалі реформи, які забезпечили Фінляндії статус однієї з найуспішніших країн, до досвіду якої в останнє десятиліття звертаються науковці та дослідники і не лише у галузі освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ritva Jakku-Sihvonen and Hannele Niemi, Research-based teacher education in Finland. — Turku, 2006. — P. 31–49, P. 17–29.
2. McKinsey & Company, How the World's Best-performing School Systems Come Out on Top, 2007. — Режим доступу: http://www.mckinsey.com/clientservice/socialsector/resources/pdf/Worlds_School_Systems_Final.pdf
3. Pasi Sahlberg, Education policies for raising student learning: the Finnish approach. — Journal of Education Policy, Vol. 22, № 2, March 2007. — P. 147–171.
4. Linda Darling-Hammond, The Flat World and Education. — New York, 2010. — P. 163–192.

5. Education in Finland 2006, Statistics Finland.

6. Innovative Pedagogical Practices in Technology-Enhanced Education – Finnish Perspective. Helsinki, 2005.

Гринюк С. П.

УСЕРДНЫЙ ТРУД: КАК ФИННЫ ПОСТРОИЛИ УСПЕШНУЮ СИСТЕМУ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье идет речь о практических шагах для построения в Финляндии эффективной системы образования. Проанализированы основные аспекты, обеспечившие успешность финской системы образования на международной арене, способствовавшие закреплению за страной статуса одной из лидирующих в международном образовательном пространстве.

Ключевые слова: образовательные реформы в Финляндии, повышение качества образования, педагогические кадры, школьное образование, государственная политика в отрасли образования.

Grynyik S. P.

STEADY WORK: HOW FINNS BUILT A SUCCESSFUL SYSTEM OF EDUCATION

The article deals with practical steps of building a rather effective system of education in the European country. It analyses the basic aspects that provided success to the Finnish system of education in the international arena and promoted the status of one of the most leading in international educational space.

Keywords: educational reforms in Finland, upgrading of education, pedagogical staff, school education, public policy in the field of education.